

# *korte mededelingen*

## **Werking Wet Bedreigde Uitheemse Diersoorten Uitgebreid**

De effectieve werking van de Wet Bedreigde Uitheemse Diersoorten (Wet BUD) is uitgebreid: naast het verbod op de handel in levende exemplaren van circa 2000 bedreigde diersoorten, geldt nu ook een verbod op de handel in dode dieren en herkenbare delen van dieren. Met ingang van 6 september 1980 is het Besluit ter uitvoering van artikel 3 van de Wet in werking getreden.

Om welke dieren en herkenbare delen van dieren het precies gaat is gespecificeerd in een Algemene Maatregel van Bestuur.

Het besluit omvat niet alleen een verbod op de handel in dode, veelal opgezette, exemplaren, maar ook op de handel in huiden (bont) van bijvoorbeeld alle katachtigen en zeehonden; ivoors; hoorns van neushoorns; geweien van beschermde herten; leer van krokodillen en diverse slangen; hoornschilden van zeeschildpadden; skeletten van vele soorten dieren; walvisvlees- en baleinen en ten slotte een aantal (vaak in kunsthars gegoten) exotische vlinders en kevers.

De volledige lijst kan men aanvragen bij de afdeling Fauna en Flora van het ministerie van CRM, Sir Winston Churchilllaan 362, 2280 HK Rijswijk.

## **Studie- en informatiecentrum voor milieu-onderzoek**

Tegelijk met de COM (Commissie TNO voor het onderzoek ten dienste van het Milieubeheer) werd op 17 september 1970 de Centrale Organisatie TNO het Studie- en Informatiecentrum TNO voor het Onderzoek ten dienste van het Milieubeheer (SCMO) ingesteld.

Over dit studie- en informatiecentrum verscheen een geschriftje (16 pagina's druk) dat door de stafafdeling In- en Externe Communicatie TNO in oktober 1980 werd uitgegeven. Het behandelt het ontstaan van SCMO, het SCMO en de coördinatie van onderzoek, milieu-informatie bij het SCMO, activiteiten volgens aandachtsgebieden, bijzondere studies, buitenlandse contacten, contactpersonen en algemene informatie TNO. Hierin worden de volgende afkortingen vermeld: Commissie TNO voor onderzoek inzake Nevenwerkingen van Bestrijdingsmiddelen en verwante verbandingen (CNB), Subcommissie Luchtverontreiniging van de COM en haar werkgroepen: de Werkgemeenschap Landschapsecologisch Onderzoek (WLO), de Landelijke Stuurgroep Onderzoek Milieuhygiëne (LaSOM), Instituut voor Milieuvraagstukken (IVM), Commissie Onderzoek Milieubeheersing van de Sociaal-Wetenschappelijke Raad (COM/SWR), de Commissie Milieuprojecten TNO (CMO), het Bureau Milieuprojecten (BMP), Biologisch Onderzoek Eems-Dollard Estuarium (BOEDE-project), Signalering en evaluatie van milieu-

veranderingen (SEM), Werkgemeenschap Landschapsecologisch Onderzoek (WLO), Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), Commissie voor Wetenschappelijke en Technische Documentatie en Informatie (CIDST), Stichting Internationaal Contact Orgaan Milieubescherming (SICOM), International Union of Air Pollution Prevention Associations (IUAPPA), Committee for the Challenges of Modern Society van de NATO.

Het postadres van het SCMO-TNO is postbus 186, 2600 AD Delft, 015 - 56 93 30. Hoofd van dit centrum is drs. P. Winkel.

## **Buizerd vangt regenwormen**

Op 27 december 1980 zag ik te Almen (gemeente Gorsse), tussen het ziekenhuis en het Twente-kanaal een Buizerd, die regenwormen at. Het bijzondere was dat deze vogel een vangtechniek gebruikte zoals wij die ook bij Kokmeeuw en Kievit kunnen zien. De Buizerd stampte met de linkerpoot op de bodem, dat het een lieve lust was. Er lag ongeveer 1 cm sneeuw en de Buizerd had een plekje van ongeveer 30 x 30 cm sneeuwvrij gemaakt en midden op deze plek stond de vogel te trappelen. Ik was er getuige van dat er inderdaad ook een regenworm boven de grond kwam en ik zag hoe deze opgepeuzeld werd. Vanuit de lijndienstbus kon ik vanaf de hoger gelegen weg de vogel van ongeveer 5 m afstand duidelijk zien. Ik heb de bus daarvoor even stilgezet. Na een aantal regenwormen naar binnengewerkt te hebben, vloog de Buizerd een 50-tal meters een weiland in om daar vandaan te kijken of die grote gele bus nu eindelijk eens vertrok. Ik ben erg benieuwd of deze vangtechniek wel eens vaker is waargenomen. Een kort bericht hierover in dit tijdschrift zal ik erg op prijs stellen.

■ J.G. Huurneman, Savornin Lohmanstraat 39, 7161 ZT Nieuwe.

## **Effect van gasvlammen in Noordzee op vogels**

In 'British Birds' 73(1) : 547-555 schreef P. Hope Jones een artikel over 'The effect on birds of a North Sea gas flare'. Gedurende de periode van 22 september tot 25 oktober 1979 werden waarnemingen uitgevoerd op het platform Brent Bravo, 61° 03' N; 01° 43' o., ongeveer 200 km ten noordoosten van Lerwick, Shetland. Op 13 oktober was er een massale lijstertrek, vaak in mist of laaghangende bewolking. Er werd niet vastgesteld dat er vogels door de vlammen werden gedood, maar de vogels werden er wel door aangetrokken. Gedurende waarnemingsperiode was het direct effect van de vlammen op de dood van vogels blijkbaar nihil. De verkregen gegevens worden door de schrijver als maatgevend genomen voor deze periode in het hele gebied.



Sneeuwuil, Oenkerk (F.), 29 december 1980.

Foto: Piet Munsterman.

### Zeldzame Sneeuwuil in Friesland

Op 26 december 1980 werd er te Hemrik, dichtbij Gorredijk, voor het eerst sinds jaren weer een Sneeuwuil (*Nyctea scandiaca*) gezien. De soort is een dwaalgast voor Nederland, de Avifauna van Nederland, 1970, bladzijde 57 noemt slechts negen gevallen (twee vondsten en zeven waarnemingen).

Het exemplaar, dat te Hemrik op een dak zat was dicht te benaderen en liet zich gemakkelijk fotograferen. De volgende dag werd hetzelfde exemplaar te Bergum gezien. Bijna de gehele dag, van s'morgen 9.00 tot s'avonds 17.00 uur, heeft de vogel op een dak van een huis naast de schoorsteen gezeten! Ook hier was de vogel dicht te benaderen, dit tot lering en vermaak van vele omwonenden en toegesnelde fotografen en filmers!

Op 28 december werd de vogel niet waargenomen, deze dag is waarschijnlijk goed benut om even op adem te komen van de wat al te grote belangstelling.

De daarop volgende dag (29 december 1980) werd de Sneeuwuil gemeld uit Oenkerk. Ook hier heeft de, waarschijnlijk nog jonge, vogel volgens omwonende ook de gehele dag op het dak, naast de schoorsteen van een huis gezeten. Tegen de schemering s'avonds is de vogel weer vertrokken.

Op 30 december 1980 werd de vogel waargenomen aan de Troelstraweg te Leeuwarden. Enige tijd heeft de Sneeuwuil daar op een antenne gezeten, doch werd volgens omwonenden kort daarop verstoord door ontploffend vuurwerk. De vogel werd die dag niet weer gezien.

Op oudejaarsdag werd 'hij' tussen Bergum en Garijp opgemerkt door een voorbijganger, volgens deze was de vogel aan het jagen boven een open graslandgebied tussen 11.00 uur en 15.00 uur. Veel Eksters en meeuwen

Sneeuwuil, Oenkerk (F.), 29 december 1980.

Foto: Piet Munsterman.



vervolgden de vogel. Na oudejaarsdag werd de vogel niet eerder weer gezien dan 6 januari 1981. Kennelijk is de vogel door het hele vuurwerk dermate afgeschrikt dat 'hij' eerst wat rustiger oorden heeft opgezocht. Op 6 januari werd de vogel in Leeuwarden gezien, weer rustend op het dak van een woning, vlakbij de schoorsteen. Opmerkelijk is, dat de vogel voornamelijk overdag uitrust en dan liefst op daken van huizen vlakbij de schoorsteen. Slechts één keer was er sprake van jachtactiviteiten overdag (31 december 1980), doch dit kan ook veroorzaakt zijn door versterking van de rust overdag door het tijdens de jaarwisseling veelvuldig ontstoken vuurwerk.

Op 10 januari 1981 was de vogel te Leeuwarden nog aanwezig. Tot op heden (13 januari 1981) was dit de laatste datum dat de vogel gezien is in Friesland. Stellig zal 'hij' in de maand januari nog wel eens gemeld worden. Vele van de bovengenoemde waarnemingen zijn bevestigd door zowel beroeps- als amateurfotografen. Mochten er na 10 januari nog bevestigende foto's van deze wel zeer zeldzame gast voor Nederland gemaakt zijn, dan stelt de redactie van dit blad en ondergetekende het bijzonder op prijs hiervan in kennis gesteld te worden. Wij zullen u dan in de loop van de tijd op de hoogte houden omtrent de verblijfsduur van deze vogel!

■ J. de Jong E.A. Borgerstr. 66, 8501 NG Joure  
Opgehaakt 13 januari 1981.

Op 22 maart 1980 werd een Sneeuwuil (vermoedelijk het zelfde exemplaar) op een dak naast een schoorsteen bij de haven Delfzijl waargenomen en gefotografeerd.

(mededeling Geert Westerhof, zie Winschoter Courant 23.3.81).

## Rein Stuurman 80 jaar!

Op 6 december 1980 is de bekende vogelschilder en illustrator van vele vogelboeken, Rein Stuurman, 80 jaar geworden. Voor de redactie van 'Het Vogeljaar' een reden hem vanaf deze plaats daarmee te feliciteren en hem, samen met z'n tweelingzuster, nog vele jaren goede gezondheid toe te wensen.

Rein Stuurman tekende indertijd de illustraties van de eerste Nederlandse vogelgids 'Zien is Kennen' en is daarmee voor veel oudere vogelaars een waar begrip geworden. Bovendien illustreerde hij talloze andere boeken, maar maakte ook illustraties voor kalenders, briefkaarten en dergelijke. Hij heeft daarmee enorm veel bijgedragen de liefde voor de vogels te vergroten.

Terugblikkend naar datgene wat Rein Stuurman voor 'Het Vogeljaar' betekend heeft, laat zien dat naast enkele literaire bijdragen op in totaal 35 'vogel jaren' een vogelafbeelding van Rein Stuurman staat afgebeeld.

Twee maal betreft het een afbeelding naar een aquarel en 33-maal naar een pentekening waarvan vooral de afbeelding van een sperwerwijfje met prooi op het augustusnummer van 1968 een lust voor het oog is.

Maar de mooiste bijdragen zijn misschien wel de twee houtgravures, een IJsvogel en een



Rein Stuurman zijn wij veel dank verschuldigd.  
Foto: Jaap Taapken.

Watersnip, afgebeeld in het speciale nummer (2/3) van juni 1959. Twee ware kunststukjes, toendertijd los verkrijgbaar speciaal afgedrukt op rijstpapier.

Het doet de redactie verder genoeg te weten dat hij nog regelmatig in z'n atelier zit te werken. Volgens z'n eigen zeggen slechts als therapie tegen het oud worden en daarin is hij tot nu toe goed geslaagd.

Mogelijk dat in de nabije toekomst nog eens een overzichtstentoonstelling van z'n werken kan worden georganiseerd. Daarmee zou niet alleen Rein Stuurman, maar ook vele kunstminnende vogelaars een groot plezier worden gedaan.

■ Namens de redactie: M. Roos, Burgem. Verstegestraat 26, 1551 TD Westzaan.  
Zie ook 'Het Vogeljaar' 22 (6): 905-907.

## Dodelijke val voor trekvogels uitgeschakeld

Voor de eerste maal zijn in het najaar 1980 de sterke schijnwerpers van de Jungfraubaan-Eindstation op de Jungfrauoch, Zwitserland tijdens de bekende trekperiodes van vogels uitgeschakeld geweest, zodat de grote zwermen vogels niet meer door de sterke lichtstralen aangetrokken werden. Tot voor kort betekenden de schijnwerpers van de Jungfraubaan-Eindstation voor honderden vogels dat zij door het sterke licht 's nachts en tijdens mist als een magneet werden aangetrokken en tegen de rotswanden aanknalden en dit meestal niet meer overleefden.

De persdienst van het Verkeersbureau van het Berner Oberland vindt dat het tijdelijk uitschakelen van de lichtkegels in het najaar 1980 een echte bijdrage tot de vogelbescherming is.

## Torenvalkencommune

Reeds vele jaren controleren enkele leden van de vogelwerkgroep 'De IJsselstreek' de ongeveer vijftientig, in de omgeving van Deventer, opgehangen torenvalkkasten.

Bij één van deze controle-beurten, op 16 juni 1980, vlogen uit één kast twee wijfjes. Het mannetje had de kast reeds verlaten toen we tot op een zestig meter genaderd waren.

De houten kast, met afmetingen 65 x 30 x 30 cm, hing in een eikenboom op ongeveer zeven meter hoogte met de opening naar het oosten. In de kast lagen tien eieren bij elkaar, die we niet hebben gemeten en gewogen. Bij een volgende controle op 25 juni lagen er acht jongen en twee eieren in de kast. Vier jongen waren voldoende groot om geringd te worden, de andere vier jongen werden op 1 juli geringd.



Legsel met 10 eieren van Torenvalk  
Deventer, 16 juni 1980.  
Foto: J.W. Lensink.

Gezien de slechte weersomstandigheden leek het ons beter wat extra voedsel te verschaffen. Twee volwassen vogels moesten de acht jongen warm houden. Eén exemplaar moest voor twee volwassenen en acht jongen voedsel verzamelen. Tussen 25 juni en 1 juli zijn in de kast één literblik met dode muizen gelegeerd en twee maal een literblik met dode mussen. Het bijvoeren vond in deze periode om de twee à drie dagen plaats. Alle acht jongen zijn voorspoedig opgegroeid en uitgevlogen.

■ G. Peteri, A. Winkelman, R. Groenink & J.W. Lensink,  
Veerweg 17, 7213 EA Gorssel.

## Koopjes

Het in april 1977 verschenen boek 'Texel-Vogeleiland', geschreven door A.J. & L.J. Dijkse, werd in de bibliotheek van de KNNV als no. 15 uitgegeven en verzorgd bij de uitgeverij W.J. Thieme, Zutphen. Het kostte f 34,50 en voor leden f 26,—.

Van het overschot worden nu exemplaren voor f 10,— per stuk verkocht (afgehaald Bureau KNNV, B. Hoogenboomlaan 24, 1718 BJ Hoogwoud N.-H.). Men kan het ook laten toezenden, maar dan komen de verzendkosten voor rekening van de koper, dat wil zeggen voor 1 ex. f 5,—, 2 ex. f 6,25, 4 t/m 6 ex. f 8,—, 7 of 8 ex. f 10,—, 9 tot 12 ex. f 12,— (dus dan

nog slechts f 1,— per exemplaar). Storten op postrekening 130 28 tnv Bureau KNNV te Hoogwoud, met vermelding van het gewenste.

## Wetenschappelijke Mededelingen van KNNV

Er zijn in het totaal thans 143 Wetenschappelijke Mededelingen van de KNNV uitgegeven. Een deel hiervan is, soms vaak lange tijd, uitverkocht. Daarvan zijn fotokopieën te bestellen. Een uitgavenlijst is aan te vragen bij het Bureau KNNV, B. Hoogenboomlaan 24, 1718 BJ Hoogwoud, 02263-1445.

Het verschuldigde bedrag moet overgemaakt worden op giro 92 76 94 tnv Natuur Historisch Museum, M-H Tromplaan 19, 7511 JJ Enschede. Bij bestelling van 10 of meer Wetenschappelijke Mededelingen 10% korting.

Bij De Slegte (o.a. Amsterdam, Kalverstraat) zijn bij de uitgeversrestanten onder meer verkrijgbaar 'Avifauna van Midden-Nederland' (1971) onder redactie van W.F. Alleyn, L.M.J. van den Bergh, S. Braaksma, mr. Th.J.F.A. ter Haar, D.A. Jonkers, H.N. Leys en drs J. van der Straaten (uitg. Van Gorcum, Assen) voor ruim f 20,— en 'Spreeuwensafari' door B.E. Schäffner (1975) voor f 2,95 en uitgegeven door de Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam.

## Nederlander schreef proefschrift over ganzentrek in Canada

Op 22 april 1980 promoveerde dr. Hans Blokpoel aan de rijksuniversiteit te Leiden op het proefschrift: 'The influence of weather on timing and amount of goose migration in Canada'. Het proefschrift is de moeite waard om hier te worden besproken, niet alleen vanwege het feit dat de schrijver Nederlander is, maar ook omdat het zeer nauwkeurige gegevens over trek van Grote en Kleine Sneeuwgans en de Canadese Gans bevat. De trekwaarnemingen zijn zowel door veldwaarnemers als met radar verricht. Door toepassing van radar kon een grootschalig en kwantitatief beeld van de vogelverplaatsingen worden verkregen. Bovendien was van nagenoeg alle 'gans echo's' de soort, en dus herkomst en het doelgebied bekend, iets dat bij radarstudies aan vogeltrek vrijwel nooit het geval is. De gedetailleerde vastlegging van deze trekgegevens is daarom op zich al erg belangrijk. Bovendien lenen de gegevens zich bij uitstek voor vergelijking met allerlei weersfactoren.

Aanleiding tot de radarwaarnemingen aan ganzentrek was het vogelaanvaringsprobleem in de luchtvaart. Met name voor het civiele luchtverkeer rond de Canadese steden Winnipeg, Quebec en Ottawa vormen de zware, en vaak in grote groepen trekkende, ganzen een gevaar. Kennis over routes, vlieghoogtes en de belangrijkste trekperiodes is daarom van groot belang. Bovendien wordt het rekening houden met ganzentrek door de

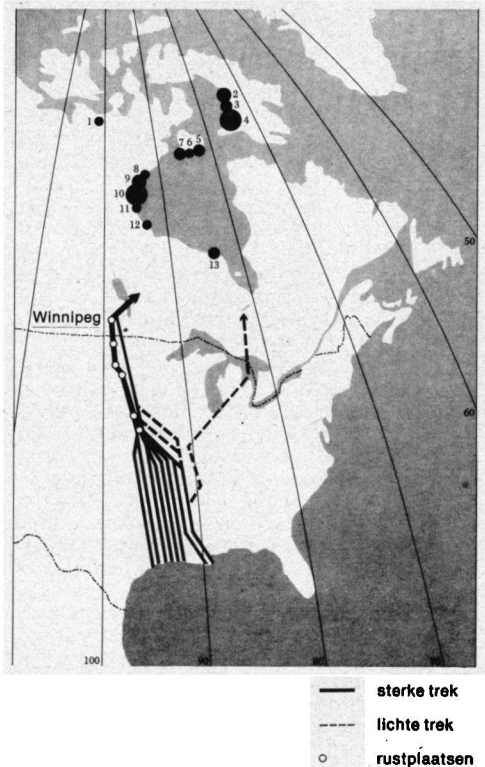
luchtvaart bevordert wanneer de sterke trek-  
golven kunnen worden voorspeld.

Een eerste studie betrof de najaarstrek van de Grote Sneeuwganzen, die een zeer belangrijke pleisterplaats heeft ten NO van Quebec. De grote meerderheid van de totale populatie gebruikt deze voedselgronden zowel in het voor- als in het najaar gedurende enkele weken. Gevreesd werd dat deze dieren de drukke luchthavens van Montreal en Quebec zouden passeren door langs de St. Lawrence rivier te trekken. Gedurende een continue radarsurveillance van één hele herfstperiode bleek dat echter niet het geval. Bovendien trokken de ganzen slechts gedurende twee korte periodes van elk één etmaal. Dit waren juist de periodes met gunstige meewind op grotere hoogte.

Uitvoeriger zijn de veld- en radarwaarnemingen aan de voorjaarstrek van de Kleine Sneeuwganzen die broedt rond de James en Hudson baai en overwintert rond de Golf van Mexico. Onderweg passeren deze ganzen het gebied rond Winnipeg (zie figuur). Hier resulteerde een aanvaring tussen ganzen en een Boeing 737 in 1969 bijna in een ramp en daarmee tevens in het radaronderzoek. De voorjaarstrek van de Kleine Sneeuwganzen werd vier seizoenen lang geregistreerd. Opnieuw bleek dat ganzen in enkele grote golven passeren. Zo schat Blokpoel dat tussen 15 en 17 mei 1970 650.000 tot 1.000.000 exemplaren over de provincie Manitoba trokken. De afstand tussen de pleisterplaatsen langs de grens met de Verenigde Staten en de oevers van de Hudson Baai, meer dan 1000 km, wordt non-stop gevlogen.

Ook in het voorjaar selecteren de ganzen gunstig vliegweer. Het relatieve belang van verschillende weersfactoren kon worden onderzocht met verschillende moderne statistische analyse methoden. Uiteindelijk kon een vergelijking worden opgesteld waarmee 67,8% van de variantie in treksterkte kon worden verklaard. 15,3% werd verklaard door alleen de temporele variabelen (tijd van de dag en datum) en de 'trek tot op heden' factor (indirekte meting van het aantal ganzen dat al overgetrokken is) te bekijken. Vervolgens kon 52,5% van de variantie worden verklaard uit combinaties van bepaalde weersfactoren. De grootte van de windcomponent in de trekrichting en de factor 'temperatuur/vochtigheid/luchtdruk' bleken de belangrijkste voorspellende waarde te hebben.

De 'trek tot op heden' variabele was veel belangrijker dan tijd van de dag of datum. Dit werd ook geïllustreerd door een voorjaarstudie aan de trek van Canadese Ganzen nabij Ottawa. Behalve een bevestiging van de relaties met het weer bij de sneeuwganzen werd namelijk ook waargenomen dat zeer laat in het seizoen nog zware trek kon optreden bij (zeer zwakke) tegenwind. Dit afwijkend gedrag vond plaats nadat de trek was vertraagd door een periode van nog minder gunstig weer.



De trekwegen van de Kleine en de Grote Sneeuwganzen in het voorjaar van de Golf van Mexico naar Canada (naar Bellrose 1968) en hun broedgebieden in het centrale en oostelijke arctische gebieden.

Behalve over de ganzentrek publiceerde Hans Blokpoel ook over de trekhoogte van 's nachts trekkende zangvogels en over de voorspelbaarheid van breedfronttrek in Canada. Steeds was het vogelaanvaringsprobleem aanleiding. Het contact tussen hem en zijn werkgever, de Canadian Wildlife Service, ontstond toen hij als dienstplichtig bioloog bij de Koninklijke Luchtmacht, ook al vanwege de vogelaanvaringen, een oriënterende reis door Canada maakte. De zorgvuldigheid waarmee Hans Blokpoel over zijn toegepast onderzoek rapporteert blijkt ook uit het door hem samengestelde boek 'Bird Hazards to Aircraft' (1976, Clark Irwin). Alle moeilijk toegankelijke lezingen en rapporten over de vogelaanvaringsproblematiek vindt men daarin samengevat (zie 'Het Vogeljaar' 26(1) : 39).

■ Luit Buurma, Lissersweg 493, 2165 AS Lissersbroek.

## De SOVON Broedvogelatlas

Lange tijd heb ik geaarzeld publiekelijk te reageren op de verschijning van de SOVON Broedvogelatlas. Lezers van dit tijdschrift herinneren zich wellicht, dat schrijver dezes in de afgelopen tien jaar in allerlei verband nogal kritische geluiden heeft laten horen. Aangezien ik mijn naam niet graag geassocieerd wil zien met zwartgalligheid, heb ik, geduldig wachtend, een collegavogelaar het spits laten afbijten. Die moedige man bleek te zijn G.M. Boogaard uit H.I. Ambacht, die in Het Vogeljaar, jaargang 28, nummer 6, zijn ernstige twijfel uitsprak met betrekking tot de betrouwbaarheid van genoemde atlas.

De opmerkzame lezer heeft dan wel begrepen, dat ook ik uitermate kritische kanttekeningen moet maken bij het gewraakte boekwerk. Spijtig voor de vele betrokkenen en vooral voor de eindredacteur, maar voorop dient te staan de zaak van de vogelstudie en vogelbescherming, die allerminst gebaat is met dubieuze publicaties. Mijn kritiek betreft de geschatte aantallen broedvogels, de verspreidingskaarten en de inventarisatiemethode.

### De aantalsschattingen

Naar mijn stellige overtuiging geven deze een al te rooskleurig beeld van de werkelijkheid in de jaren zeventig. Deze vertekening vloekt voort uit het ongefundeerd en dus onverantwoord optimisme waarmee geredeneerd en gerekend wordt.

Uit de verantwoording van de schattingen proeft de lezer het immer aanwezige en onbekommerde streven om tot zo hoog mogelijke scores te komen. Menigmaal moet terwille hiervan een regionale avifauna of andere publicatie gekapitteld of gediskwalificeerd worden als zijnde te benepen of karig met de cijfertjes. Ook wordt veelvuldig aangenomen, dat de mensen in bepaalde delen van het land ziende blind zijn. De daardoor ontbrekende gegevens worden dan even uit de hoge hoed getoverd; verbijsterend is dan, dat die kersverse gegevens stevast positief uitvallen; broedgevallen dus!

### De verspreidingskaarten

Aan de hand van twee anecdotes zal ik aantonen, dat de verspreidingskaarten met gepaste reserve bekeken moeten worden. In het begin van de jaren zeventig werd ik benaderd door een districtscoördinator met het verzoek om mee te werken aan het atlasproject. Tot mijn leedwezen moest ik hem meedelen, dat ik wel over veel gegevens beschikte, maar dat beroepsomstandigheden het mij onmogelijk maakten gedurende vijf jaar up-to-date en absoluut betrouwbaar cijfermateriaal te verschaffen. Toen hij aandrong met het argument, dat er in mijn contreien buiten mijzelf geen vogelaars voorhanden waren, moest ik hem blijven teleurstellen, mijn weigering rechtvaardigend met de opmerking, dat een serieus onderzoek uitmondend in een serieus boekwerk slechts met hele waarheden genoegten mocht nemen. Helaas,

maar ik kon niet anders en ik verwachtte dan ook enige witte vlekken op de ornithologische kaart van Nederland. Wie schetst echter mijn verbazing, toen ik ontdekte, dat 'mijn' blokken (51-16 en 51-26) kennelijk toch geïnventariseerd waren en hoe! Later kwamen mij geruchten ter ore, dat 'buitenstaanders' het karwei geklaard hadden.

Hun verrichting moet dan wel als natte-vingerwerk gekarakteriseerd worden. Een vijftal vogelsoorten wordt naar mijn beste weten ten onrechte als regelmatige broedvogel opgevoerd (onder andere Tureluur en Wintertaling). Anderzijds zijn twee broedvogelsoorten totaal over het hoofd gezien (Tapuit en Bonte Vliegenvanger).

De tweede instructieve anecdote levert een nogal pikante ontmaskering op. In 1980 werd een onderzoek ingesteld naar de wooneisen van de Gekraagde Roodstaart. Daartoe werden naar zeer verspreide adressen in den lande vragenlijsten verstuurd. Een aantal formulieren werd oningevuld teruggestuurd met de laconieke mededeling: 'Hier broeden helemaal geen Gekraagde Roodstaarten'. Een onthutsende bewering, want de betreffende blokken op de verspreidingskaart zijn keurig opgevuld met een grote stip, zijnde een indicatie van zekere broedgevallen!

### De inventarisatiemethode

Begrijpelijkerwijs moest het omvangrijke veldwerk verricht worden door een leger van vrijwillige waarnemers. Even begrijpelijk evenwel is het feit, dat door de massaliteit van de operatie het uitzicht belemmerd werd en overzicht totaal uitgesloten was. Wilden de onderzoeksresultaten enige wetenschappelijke waarde hebben, dan was controle van de gegevens te velde geboden; mogelijk was die echter nauwelijks. Er is aldus sprake van een tekortkoming die inherent is aan de gebezigde onderzoeksmethode en de verantwoordelijken dan ook niet al te zwaar aangerekend mag worden. Wel zou deze wetenschap de samensteller van het boek hebben moeten manen tot grotere voorzichtigheid bij het interpreteren van de beschikbare gegevens.

Verder vind ik, dat de benadering van de veldwerkers blijk gaf van weinig psychologisch inzicht. Men werd te verstaan gegeven, dat ze zouden worden vervangen of assistentie zouden krijgen, indien ze te licht bevonden werden, hetgeen kennelijk betekende: indien ze niet het vermoede aantal vogelsoorten konden rapporteren. De gevolgen laten zich gemakkelijk raden, indien men bedenkt, dat serieuze vogelaars niet graag als halfwas hobbyisten aangemerkt willen worden.

De samenstelling en verschijning van het boek zijn met gepast tam-tam gepaard gegaan. De atlas heeft hierdoor echter wel een aureool van heilige onschendbaarheid gekregen. Het 'kwaad' is dan ook al geschied: de een na de ander begint driftig en vooral onbekommerd uit het boek te citeren. Zoals bijvoorbeeld de Nederlandse bewerker van een oorspronkelijk Duits werk (hier geheten: Thieme's Vogelatlas), die in zijn korte voor-

woord zijn dank uitspreekt voor de hem verleende toestemming om 'enige gegevens betreffende de talrijkheid van inheemse broedvogels' over te nemen.

Ik wil mijn verhaal niet in mineur eindigen.

Niettegenstaande mijn bedenkingen neem ik de goed verzorgde en aangenaam ogende Broedvogelatlas graag ter hand. Ik grasduin erin, neem er kennis van met de nodige korrels zout en voel heuse waardering voor het vele werk dat door de samensteller verzet moet zijn.

Bovendien, het boek dat erin slaagt mijn belangstelling voor de vogelwereld voorgoed te doven moet nog geschreven worden!

■ B. Verheijen, Marlastraat 46, 5738 AJ Mariahout.

## Nog eens: SOVON-Broedvogelatlas

Van de Atlas van de Nederlandse Broedvogels zijn vele recensies verschenen. In een deel daarvan wordt kritiek geuit op de aantalschattingen die van onze broedvogels zijn gemaakt. Dit is logisch, want velen leefden in de veronderstelling dat het atlasproject zilver 'kwalitatief' was. Deelnemers aan het project zijn echter wel op de hoogte van de kwantitatieve aspecten van het onderzoek, evenals van het atlasproject deel 2, waarin voor een 50-tal soorten nader op de aantallen werd ingegaan.

In de atlas wordt de wijze waarop de broedpopulaties zijn geschat uitvoerig beschreven (pag. 22-24). Dat de daarin geboden informatie niet door alle recensenten voldoende begrepen of gelezen is, valt te betreuren. Is dat hoofdstuk dan onduidelijk of alleen voor insiders begrijpelijk? Feit is echter dat zonder een grondige kennis van dit hoofdstuk de discussie over de aantalschattingen zinloos is.

Voor natuurbeschermingswerk in het algemeen is het van buitengewoon groot belang te beschikken over zo betrouwbaar mogelijke gegevens over de populaties van de in een gebied voorkomende dieren. Over het algemeen zijn de aantallen vogels veel eenvoudiger en betrouwbaarder vast te stellen dan van andere dieren. Vandaar dat voor de waardebeoordeling van terreinen de aantallen daar voorkomende vogels vaak als maat worden gebruikt. Daarbij is natuurlijk van belang te weten hoeveel vogels van die soorten er in totaal zijn of althans in Nederland voorkomen. Daarvoor maakte men gebruik van de Avifauna van Nederland (AvN) daterend uit 1962 en ongewijzigd in herdruk genomen in 1970. Voor de daarin vermelde aantalschattingen is voor wat betreft de broedvogels echter geen onderzoek gedaan, terwijl ook de wijze waarop deze schattingen werden gedaan in het geheel niet wordt besproken. Bovendien waren de samenstellers van de AvN voornamelijk met het westen van het land bekend en minder met de situatie op de zandgronden, die ongeveer de helft van Nederland beslaan. Gedetailleerd onderzoek naar een aantal broedvogels bracht aan het licht dat de schattingen van de AvN vrijwel steeds te laag waren geweest. Toen de avifauna's van

Noord-Holland Noord-, Midden-Nederland, de Grote Rivieren en kleinere als die van de Veluwe verschenen, bleek dat de dichtheden van veel broedvogels aanzienlijk hoger waren dan men tot dan had aangenomen. In Midden-Nederland, dat slechts  $\pm 6\%$  van het Nederlandse grondgebied beslaat, werd van veel broedvogels veelal reeds 20% van de hoogste schattingen van de AvN aangetoond. Voor deze avifauna's werd op zijn best de integrale inventarisatie methodiek toegepast, waarvan later werd aangetoond dat daarmee slechts 20-60% van het werkelijk aanwezige aantal broedparen is op te sporen. Het was toen al duidelijk dat de alom ingeburgerde aantallen broedparen volgens de schattingen van de AvN veel te laag waren. Vrijwel nooit waren ze te hoog. Helaas werd dit niet in brede kring ingezien, zodat deze in feite onverantwoorde schattingen overal werden gebruikt (ook in het buitenland) en bij de vogelaars ingeburgerd raakten. Tellingen verricht door de Club van Zeetrekwaarnemers in de jaren zeventig wezen uit dat ook de aantallen zeevogels langs onze kust veel hoger liggen dan de AvN daarvoor aangeeft.

De aantalschattingen van de AvN waren dus dringend aan revisie toe. Voor wat betreft de broedvogels vormden de zojuist afgesloten atlasprojecten deel 1 en 2 daarvoor een goede gelegenheid. De broedgebieden waren immers nauwkeurig in kaart gebracht, terwijl van veel soorten ook grote hoeveelheden aantals- en dichtheidschattingen voorhanden waren, niet alleen uit een aantal alom bekende vogelgebieden, maar ook uit alle uithoeken van het land. Natuurlijk was het ook nu nog niet mogelijk om van alle soorten exacte aantallen te bepalen, iets dat altijd al als een onmogelijkheid moet worden beschouwd. Vandaar dat er schattingen zouden worden gemaakt met brede marges, waartussen kan worden aangenomen dat de jaarlijkse aantallen liggen. Daarbij bestond niet de illusie dat alle schattingen perfect zouden zijn, maar in ieder geval wel beter dan de tot dan toe bekend. Ongetwijfeld zullen er ook in de atlas fouten zijn gemaakt op dit gebied.

Een ander belangrijk verschijnsel in deze problematiek is het feit dat veel populaties in Nederland niet stabiel zijn. De mens veroorzaakt tal van veranderingen in het landschap. De vogels reageren hier op. Sommige soorten kunnen van de veranderingen profiteren en nemen enorm in aantal toe. Enkele van deze zogenaamde cultuurvolgers zijn meeuwen, Spreeuwen, mussen, Merels en dergelijke. Soorten die in vroeger eeuwen profiteerden van de veranderingen die de mens toen in het landschap aanbracht, zoals bijvoorbeeld Korhoen, Kerkuil en Geelgors gaan onder de huidige omstandigheden echter weer sterk achteruit. Dit waren volgers van een cultuurtype, dat nu helaas weer vrijwel is verdwenen. Ze kwamen vroeger dan ook in veel grotere aantallen voor dan nu.

Deze eeuw bracht de mens echter een be-

langrijke component in het landschap aan, namelijk naaldbossen. Vóór de jaartelling was Nederland grotendeels bedekt met diverse typen loofbos. Onze voorouders slaagden er echter in dit bos volledig om te leggen. Daarmee verdwenen natuurlijk ook de echte bosvogels vrijwel geheel. In de 19e eeuw was Nederland bijzonder bosarm. De aanplant van naaldbomen op de zandgronden in de eerste helft van deze eeuw gaf bosvogels een nieuwe kans. Vooral soorten die zich in het naaldbos goed thuisvoelen konden enorm toenemen. Het is dan ook beslist niet zo dat voor de jaren veertig alle broedvogels in grotere aantallen aanwezig waren dan nu. Havik, Buizerd, Goudhaan, Kuifmees en Zwarte Mees bijvoorbeeld, zullen toen veel schaarser zijn geweest dan nu.

Bovendien is het landoppervlak van Nederland ook de laatste tientallen jaren aanzienlijk toegenomen door tal van inpolderingen in het IJsselmeergebied, de Zeeuwse en Zuidhollandse eilanden, rond de Waddenzee en bij de Rijnmond. Dit heeft nieuwe broedgebieden geschapen voor honderdduizenden paren broedvogels.

Tegen deze achtergrond is het dan ook ronduit ergerlijk dat G.M. Boogaard in het Vogeljaar 28 pag. 328 stelt, dat 'alles hem duidelijk zou zijn als de Atlas een uitgave van de KNJV was geweest' in plaats van Natuurmonumenten en SOVON. Zelfs beledigend is het, als hij schrijft, dat de schatting van 50.000-100.000 paren van de Ekster een 'lachertje' is, terwijl hij twee alinea's verder spreekt van 'absurde' opgaven. Bijzonder bont maakt hij het wel als hij even later durft te stellen dat van ten minste 28 soorten de populatieschattingen een nul teveel zouden bevatten met andere woorden 10 x te hoog zouden zijn! Hiermee stoot hij een flink deel van Nederlands beste beroeps- en amateur-ornithologen, die aan de totstandkoming van de schattingen hebben meegewerkt, voor het hoofd.

Ten slotte moet men zeer terughoudend zijn uitsluitend de eigen waarnemingen als maatstaf te nemen. Vrijwel iedereen vogelt voornamelijk in een kleine aantal gebieden in de omgeving van zijn woonplaats. Velen maken ook wat excursies naar beroemde vogelgebieden als bijvoorbeeld de Flevopolders en dan nog voornamelijk de Knardijk. Slechts een enkeling vogelt in meer dan 4 à 5 provincies. Vrijwel niemand is dan ook zonder uitvoerige literatuurstudie in staat verantwoorde uitspraken te doen over de Nederlandse vogelpopulaties. Een dagboek uit de omgeving van Hendrik Ido Ambacht is dan ook geen enkel bewijs dat de schatting in de atlas niet goed zouden zijn. Het geeft alleen maar aan dat de broedvogelstand in die omgeving achteruit is gegaan, iets wat door de atlas niet wordt tegengesproken.

Waarom 'kan en mag' Boogaard de gegevens uit de atlas niet geloven? Maakt hij zich soms zorgen dat door het publiceren van deze gegevens een te rooskleurig beeld van het wel

en wee van de vogelstand wordt gegeven? Het feit dat er van veel soorten nog flinke populaties aanwezig blijken te zijn, wil nog niet zeggen dat het vroeger niet veel beter is geweest of dat bij een zorgvuldig beheer een veel hogere en mogelijk optimale stand aanwezig zou kunnen zijn.

De achteruitgang van veel broedvogels is een alom bekend verschijnsel en beslist niet aan de aandacht van de schrijvers van de atlas ontsnapt. Biotoopvernietiging, trekvogelmoord, landbouwgiften en ook jacht hebben een geweldige teruggang teweeggebracht. Juist om deze schadelijke invloeden terug te kunnen dringen zijn goede en betrouwbare gegevens nodig. De aantalschattingen van de AvN zijn dat beslist niet. Vergelijkingen tussen de AvN en de atlas zijn dan ook niet relevant. Zo blijken van veel soorten, ondanks de enorme achteruitgang die heeft plaats gevonden sinds 1962, toch nu nog meer paren aanwezig te zijn dan de AvN aangeeft. Als voorbeeld de Boomleeuwerik, waarvan volgens de AvN 50-250 paar in Nederland voorkomen, terwijl een nauwkeurige reconstructie van het broedbestand tot 800-900 paar komt.

Dat volgens Boogaard een groot aantal schattingen in de atlas veel te hoog zou zijn, wordt waarschijnlijk mede veroorzaakt doordat hij (en vele met hem) niet gewend zijn grote aantallen gegevens te analyseren en te interpreteren. Dit kan duidelijk worden gedemonstreerd aan de Buizerd. Volgens Boogaard zouden er niet ongeveer 1650, maar maximaal 165 paar in Nederland broeden! Dit dan ondanks het feit dat in 512 blokken het broeden bewezen werd. In zeer veel blokken werden zelfs meerdere nesten aangetroffen, veelal zelfs jaren achtereenvolgend. Flink wat veldmedewerkers namen de moeite om aan te geven hoeveel dat er precies waren. Uit hun gegevens, samen met die van het atlasproject deel 2, werd een gemiddelde van 3 paar per blok berekend. Samen met de 118 waarschijnlijk en 126 mogelijke broedgevallen en de onvolledigheid van het onderzoek is een totaalschatting van 1650 paar dus alleszins logisch. Dit getal wordt door sommige roofvogelkenners nog als iets te laag ervaren.

In antwoord op Boogaard's vraag of er grote gevaren verbonden zijn aan de publicatie van de atlas kan ik stellen dat naar mijn mening de natuurbescherming er op de lange duur niet bij gebaat is, dat er gegevens achtergehouden worden, of dat aantallen te laag worden weergegeven teneinde opzettelijk een somberder beeld te scheppen dan reëel is.

■ R.M. Teixeira, Alb. Loethoelistraat 222, 1111 KZ Diemen.

## Reactie op 'Soortenjagers'?

In het stukje 'Soortenjagers?' door Wim van der Zande en Sjoerd Dirksen ('Het Vogeljaar' 28 (4):208) wordt melding gemaakt van excessen die bij het waarnemen van zeldzame vogels zouden hebben plaatsgevonden. Er worden in dit verband drie gevallen genoemd. Van der Zande en Dirksen, beiden erkende te-

genstanders van de Dutch Birding Association (DBA), blijken het echter niet zo nauw met de waarheid te nemen (1). De meeste bezoekers aan de Poelruiter die in 1979 bij Spaarnwoude verbleef, waren leden van locale en regionale vogelwerkgroepen en jeugdbonden (de betrekkelijk geringe belangstelling van de meeste 'soortenjagers' voor deze vogel kwam omdat zij in 1979 al diverse Poelruiters hadden gezien. In dat jaar werden in totaal zes exemplaren waargenomen). De verstoring is in het algemeen gering geweest. Dit kan onder meer worden afgeleid uit het feit dat de Spaarnwouder Poelruiter ruim vier weken (van 22 september tot en met 22 oktober) aanwezig is geweest. Een voor Nederlandse begrippen zeer lange periode. De opmerking van Van der Zande en Dirksen dat 'de weilanden bij Spaarnwoude' platgelopen waren, is uit de lucht gegrepen en getuigt van kwader trouw (2).

De Roodkopklauwier, die augustus 1979 in Zuid-Limburg verbleef, is - voor zover ik weet - niet 'met bussen' bezocht. Er zijn in de periode van 14 tot en met 18 augustus niet meer dan twee of drie auto's met vogelaars uit de Randstad naar toe geweest. (3) De gefingeerde Roodborstlijster bij Nijmegen is slechts door één 'DBA-kopstuk' bezocht. Hij was daar naar toe gegaan om te onderzoeken of zijn vermoeden juist was dat het om een valse melding ging. Het is waar dat hij en zijn twee metgezellinnen op verboden terrein zijn geweest. Maar Van der Zande en Dirksen vermelden er niet bij dat zij dit deden op aanwijzingen en in gezelschap van in het comité betrokken vogelaars (waaronder - naar ik meen - ook Van der Zande)! Ik vind het zo breed uitmeten van het feit dat mensen op verboden terrein zijn geweest, overigens nogal schijnheilig. Het opzetten van deze val (of test-case zoals men het noemt) vind ik bovendien getuigen van de mentaliteit van de betrokken vogelaars. Aan het eind van hun stukje laken Van der Zande en Dirksen de wijze waarop DBA-ers gegevens zouden verzamelen bij willekeurige vogelaars. Zij zouden hierbij niet of niet meteen zeggen dat het voor de DBA is. Ook deze opmerking is in zijn algemeenheid niet juist. Overigens vind ik het een nogal gezocht verwijt.

De tegenstanders van de DBA lijken geen middel te schuwen om deze organisatie en haar leden in een uiterst kwaad daglicht te stellen. Men probeert via leugens, verdachtingen en verdoemenissen een zeer negatief beeld te scheppen. Men wil vogelend Nederland doen geloven dat de DBA bestaat uit niets of niemand ontziende lieden die in snelle auto's rondracen op jacht naar zeldzaamheden. Een volstrekt onjuist beeld. De meeste leden van de DBA hebben een brede belangstelling in vogels en zijn ook actief in andere vogelorganisaties. De DBA-ers vormen geen groep die in de marge van de Nederlandse vogelaarsgemeenschap opereert. Ten slotte zou ik iedereen die behoefte heeft aan een

meer objectief beeld van de DBA, willen aanraden om eens een aantal nummers van Dutch Birding door te lezen. Dit zal hem een beter inzicht in de DBA geven dan bijvoorbeeld het stukje door Van der Zande en Dirksen.

■ Gerald J. Oreeel, postbus 51273, 1007 EG Amsterdam.

## Voedsel生态学 en ecologische differentiatie bij Havik en Sperwer

Voedsel is een van de beperkende factoren in de natuur en de strijd om het voortbestaan zal dan ook, naar wij veronderstellen, tussen soorten die in het zelfde biotoop op dezelfde prooi jagen het hevigst zijn. Deze veronderstelling is de aanleiding geweest een onderzoek in te stellen naar de voedselconcurrentie tussen Havik en Sperwer. Verschillen tussen de individuen van een soort komen echter ook tot uiting in de voedsel生态学.

De verschillen in grootte tussen mannetje en wijfje zowel bij Sperwer als bij Havik spelen hierbij een grote rol, zodat er eigenlijk vier stootvogels zijn van het zelfde type maar van verschillende grootte. Uit het onderzoek naar de prooiresten bleek dat er duidelijk verschillen waren tussen de prooikeuze van mannetjes en wijfjes van beide soorten. Tussen prooigewicht en lichaamsgewicht van de stootvogel bleek een duidelijke correlatie te bestaan. Interessant daarbij was het verband dat kon worden aangetoond voor een aantal Sperwers ~~dd~~ tussen de lengte van de tweede handpen en het gemiddelde gewicht van hun prooiën.

Verondersteld wordt derhalve dat de grootte verschillen tot functie hebben de voedselconcurrentie af te zwakken.

De grootste dimorfie wordt tenslotte gevonden bij die soorten die veel energie besteden aan de achtervolging van de prooi.

Aldus Paul Opdam in zijn proefschrift 'Feeding Ecology and Niche Differentiation in Goshawk (*Accipiter gentilis*), L and Sparrowhawk (*Accipiter nisus*) L', Nijmegen, 13 maart 1980.

## 16e Verslag Vogelstudie

In november 1980 is het 16e Verslag Vogelstudie van het Contactorgaan voor Vogelstudie van de KNNV uitgegeven. Het is samengesteld door de secretaris Ko Steenman. Het verslag bevat, evenals in vorige jaren, weer verslagen van vogelwerkgroepen en vogelbeschermingswachten over 1979 en plannen voor 1980 ingedeeld per provincie.

Ook bevat het verslag een lijst van verschenen publicaties in plaatselijke, regionale en landelijke bladen over vogels. Wederom is het met de ervaringen opgedaan bij het samenstellen van de vorige verslagen, een waardevol verslag geworden dat ten volle ten goede zal komen aan het doel van het Contactorgaan, namelijk betere contacten onderling. Er blijken 142 groepen te zijn, die zich met de vogelstudie bezighouden.

Het verslag is voor serieus geïnteresseerden verkrijgbaar bij de heer J. Steenman, Willibrordweg 1, 3911 CC Rheden, 08376-3015.